

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY
UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI**

KOMPYUTER ILMLARI VA MUHANDISLIK TEXNOLOGIYALARI
mavzusidagi Xalqaro ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami
2026-yil 25-26-sentabr

(1-qism)

JIZZAX-2026

Kompyuter ilmlari va muhandislik texnologiyalari. Xalqaro ilmiy-texnik anjuman materiallari to'plami – Jizzax: O'zMU Jizzax filiali, 2026-yil 25-26-sentabr. 507-bet.

Xalqaro miqyosidagi ilmiy-texnik anjuman materiallarida zamonaviy kompyuter ilmlari va muhandislik texnologiyalari sohasidagi innovatsion tadqiqotlar aks etgan.

Globalashuv sharoitida davlatimizni yanada barqaror va jadal sur'atlar bilan rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar samarasini yaxshilash sohasidagi ilmiy-tadqiqot ishlariga alohida e'tibor qaratilgan. Zero iqtisodiyotning, ijtimoiy sohalarni qamrab olgan modernizatsiya jarayonlari, hayotning barcha sohalarini liberallashtirishni talab qilmoqda.

Ushbu ilmiy ma'ruza tezislari to'plamida mamlakatimiz va xorijlik turli yo'nalishlarda faoliyat olib borayotgan mutaxassislar, olimlar, professor-o'qituvchilar, ilmiy tadqiqot institutlari va markazlarining ilmiy xodimlari, tadqiqotchilari, magistr va talabalarining ilmiy-tadqiqot ishlari natijalari mujassamlashgan.

Mas'ul muharrirlar: DSc.prof. Turakulov O.X., t.f.n., dots. Baboyev A.M.

Tahrir hay'ati a'zolari: p.f.d.(DSc), prof. Turakulov O.X., t.f.n., dots. Baboyev A.M., t.f.f.d.(PhD), prof. Abduraxmanov R.A., p.f.f.d.(PhD) Eshankulov B.S., p.f.n., dots. Aliqulov S.T., p.f.n., dots. Alimov N.N., p.f.f.d.(PhD), dots. Alibayev S.X., t.f.f.d.(PhD), dots. Abdumalikov A.A., p.f.f.d.(PhD) Hafizov E.A., f.f.f.d.(PhD) dots., Norbekova B.Sh. p.f.f.d.(PhD) dots. Sindorov L.K., t.f.f.d.(PhD), dots. Nasirov B.U., b.f.f.d. (PhD) O'ralov A.I., p.f.n., dots. Aliqulov S.T., t.f.f.d.(PhD) Kuvandikov J.T., i.f.n., dots. Tsoy M.P., Sharipova S.F., Jo'rayev M.M.

Mazkur to'plamga kiritilgan ma'ruza tezislarining mazmuni, undagi statistik ma'lumotlar va me'yoriy hujjatlarning to'g'riligi hamda tanqidiy fikr-mulohazalar, keltirilgan takliflarga mualliflarning o'zlari mas'uldirlar.

TALABALARNING MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL ETISHDA KOMPYUTER GRAFIKASI DASTURLARIDAN FOYDALANISH TEKNOLOGIYASI

*Lutfullayev Xayrulla Shirinxonovich Jizzax politexnika instituti mustaqil
izlanuvchisi. E-mail: istedodim@gmail.com.*

telegram:@Xayrulla_Lutfullayev. Tel: 91 193 0208

Annotatsiya. Mazkur tezisda oliy ta'lim jarayonida talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etishda kompyuter grafikasi dasturlaridan foydalanishning pedagogik va didaktik imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, amaliy topshiriqlarni reproduktivdan ijodiy va loyiha xarakteridagi vazifalarga bosqichma-bosqich murakkablashtirish, individual ta'lim trayektoriyasini shakllantirish hamda elektron portfolio asosida natijalarni baholash imkoniyatlari asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: mustaqil ta'lim, mustaqil ish, kompyuter grafikasi, grafik dasturlar, raqamli texnologiyalar, loyiha faoliyati, grafik kompetensiya, elektron portfolio, individual ta'lim trayektoriyasi.

Аннотация. В данном тезисе проанализированы педагогические и дидактические возможности использования программ компьютерной графики при организации самостоятельной работы студентов в процессе высшего образования. Обоснованы возможности поэтапного усложнения практических заданий — от репродуктивных до творческих и проектных, формирования индивидуальной образовательной траектории, а также оценивания результатов на основе электронного портфолио.

Ключевые слова: самостоятельное обучение, самостоятельная работа, компьютерная графика, графические программы, цифровые технологии, проектная деятельность, графическая компетентность, электронное портфолио, индивидуальная образовательная траектория.

Abstract. This thesis analyzes the pedagogical and didactic potential of using computer graphics software in organizing students' independent work in higher education. It substantiates the possibilities of gradually increasing the complexity of practical assignments, from reproductive tasks to creative and project-based activities, developing individual learning trajectories, and assessing learning outcomes through an electronic portfolio.

Keywords: independent learning, independent work, computer graphics, graphic software, digital technologies, project-based activities, graphic competence, electronic portfolio, individual learning trajectory.

Oliy ta'lim tizimida talabalarning mustaqil ta'limini samarali tashkil etish ta'lim mazmunini o'zlashtirish, kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish va talabning o'z-o'zini rivojlantirish qobiliyatini ta'minlovchi muhim pedagogik omillardan biri hisoblanadi. Kredit-modul ta'lim tizimi sharoitida auditoriya mashg'ulotlari bilan bir qatorda mustaqil ta'limga ajratiladigan vaqt va uni mazmunli tashkil etishga bo'lgan talab yanada ortmoqda. O'zbekiston oliy ta'lim muassasalari o'quv dasturlarida ham mustaqil ta'lim ulushining mavjudligi mazkur

faoliyatni maqsadli, tizimli va raqamli vositalar asosida tashkil etish zarurligini ko'rsatadi.

Bugungi kunda mustaqil ta'lim tushunchasi faqat o'qituvchi tomonidan berilgan topshiriqni auditoriyadan tashqari vaqtda bajarish bilan cheklanmaydi. U talabani o'quv maqsadini anglashi, zarur axborotni mustaqil izlashi, uni tahlil qilishi, amaliy vazifani rejalashtirishi, raqamli vositalardan foydalanishi, olingan natijani baholashi va o'z faoliyatiga refleksiv yondashishini qamrab oluvchi murakkab pedagogik jarayon sifatida qaralishi lozim. Ayniqsa, muhandislik va kompyuter grafikasi kabi amaliy yo'nalishdagi fanlarda mustaqil ishning mazmunini zamonaviy kompyuter grafikasi dasturlari bilan integratsiya qilish talabani nazariy bilimlarini amaliy faoliyatga transformatsiya qilish imkoniyatini kengaytiradi.

O'zbekistonlik tadqiqotchilar tomonidan ham talabalarning mustaqil ta'limi va kompyuter grafikasini o'qitish metodikasi masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, X. A. Markayev kompyuter modellashirishni o'rgatishda ta'lim texnologiyalaridan foydalanish masalasini tadqiq etib, "Kompyuter grafikasi" va "Muhandislik va kompyuter grafikasi" fanlarida talabalarning mustaqil o'quv faoliyatini shakllantirish va rivojlantirish muhim vazifalardan biri ekanini ta'kidlaydi. Muallif kompyuter yordamida ikki va uch o'lchamli grafik axborotlarni, jumladan chizma, diagramma, sxema va boshqa tasvirlarni yaratish jarayonini mustaqil faoliyat bilan bog'laydi [1].

D. K. Alimova va D. S. Muminova tomonidan muhandislik va kompyuter grafikasini kredit ta'lim tizimi sharoitida o'qitish masalalari o'rganilib, talabalarning grafik ishlar bo'yicha mustaqil ishlarini tashkil etish modeli va o'quv-metodik materiallarni takomillashtirish zarurligi ko'rsatilgan [2]. Mualliflarning yondashuvida mustaqil ish grafik ta'limning qo'shimcha elementi emas, balki kredit-modul ta'lim jarayonining tarkibiy qismi sifatida talqin qilinadi.

O. R. Azimovning tadqiqotida ham "Muhandislik va kompyuter grafikasi" fanini o'zlashtirishda talabalar mustaqil ishini samarali tashkil etish masalasi ko'rib chiqilgan. Muallif mustaqil ishni tashkil etishda ijobiy motivatsiya, individual-differensial yondashuv, o'z-o'zini tartibga solish va kognitiv mustaqillik kabi omillarga e'tibor qaratadi [3]. Bu yondashuv kompyuter grafikasi dasturlaridan foydalanishni faqat texnik ko'nikmalarni shakllantirish bilan cheklamasdan, talabani mustaqil o'quv faoliyatini boshqarish qobiliyati bilan bog'lash zarurligini ko'rsatadi.

A. SH. Aminovning tadqiqotida muhandislik kompyuter grafikasida AutoCAD ni aralash ta'lim va "flipped classroom" yondashuvi bilan uyg'unlashtirish masalasini tahlil qilgan [4]. So'nggi yillarda O'zbekistonda kompyuter grafikasini o'qitishda mustaqil va ijodiy faoliyatni rivojlantirishga qaratilgan tadqiqotlar ham ko'paymoqda. Masalan, S. O. Ataxanova grafik fanlarni o'rganishda auditoriyadan tashqari mustaqil ishning shakllarini tahlil qilib, amaliy topshiriqlar, loyiha faoliyati, CAD vositalari, multimedia va tengdoshlar baholashidan foydalanishni professional kompetensiyalar, fazoviy tafakkur va grafik savodxonlikni rivojlantirish bilan bog'laydi [5].

M. Maksetovaning tadqiqotida umumiy o'rta ta'lim o'quvchilarining kompyuter grafikasi kompetensiyalarini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari tahlil qilinib, ta'lim muhiti, ta'lim texnologiyalari va kompyuter grafikasi vositalarining o'zaro bog'liqligiga e'tibor qaratilgan [6]. Garchi mazkur tadqiqot umumiy o'rta ta'lim tizimiga qaratilgan bo'lsa-da, undagi ta'lim muhitini raqamli vositalar asosida tashkil etishga oid yondashuvlar oliy ta'limda talabalarning mustaqil grafik faoliyatini tashkil etish uchun ham metodik ahamiyatga ega.

MDH mamlakatlari ilmiy-pedagogik adabiyotlarida ham mustaqil ishni ta'lim jarayonining faol komponenti sifatida tashkil etish masalasi keng o'rganilgan. Kompyuter grafikasi ta'limida grafik dasturlardan foydalanishning muhim jihati ularni faqat texnik vosita sifatida emas, balki talabaning bilish va amaliy faoliyatini tashkil etuvchi pedagogik vosita sifatida qo'llashdir. AutoCAD, SolidWorks, Blender, 3ds Max yoki GeoGebra kabi dasturlar yordamida talaba tayyor ma'lumotni qabul qilish bilan cheklanmaydi; u grafik obyektni yaratadi, uni o'zgartiradi, parametrlarini tahlil qiladi, xatolarni aniqlaydi va yakuniy natijani takomillashtiradi. Shu sababli kompyuter grafikasi dasturlari mustaqil ishning reproduktiv shakllaridan izlanishli va ijodiy shakllariga o'tish uchun metodik asos yaratadi.

N. SH. Nazarovaning kompyuter grafikasiga oid fanlarni o'qitishning innovatsion usullariga bag'ishlangan tadqiqotida loyiha asosida o'qitish usulining ahamiyati alohida qayd etilgan. Muallif kompyuter grafikasi ko'nikmalarini real hayotiy muammolarni hal qilishga yo'naltirilgan loyihalarda qo'llash ijodiy fikrlash, mustaqillik va hamkorlikni rivojlantirish imkonini berishini ko'rsatadi [7]. Bu yondashuvdan kelib chiqib, talabalarning mustaqil ishlarini "berilgan chizmani qayta chizish" darajasida qoldirmasdan, muayyan kasbiy vaziyat uchun grafik yechim ishlab chiqishga yo'naltirish maqsadga muvofiq.

K. Malikovning muhandislik va kompyuter grafikasi bo'yicha tadqiqotida ham talabalarning ijodiy yondashuvini rivojlantirish, mustaqil fikrlash va kompyuter grafikasi dasturlaridan foydalangan holda turli modellar va chizmalarni mustaqil yaratish masalalariga e'tibor qaratilgan [8]. Bu esa kompyuter grafikasida mustaqil ta'limni tashkil etishda texnik ko'nikma bilan bir qatorda ijodiy va kasbiy faoliyatni uyg'unlashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Mavjud tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston va MDH ilmiy makonida kompyuter grafikasini o'qitish, talabalarning mustaqil faoliyatini tashkil etish, CAD dasturlaridan foydalanish, loyiha faoliyati va raqamli ta'lim muhitini shakllantirish masalalari alohida yo'nalishlarda tadqiq qilingan. Biroq kompyuter grafikasi dasturlaridan foydalanishni talabalar mustaqil ishining **yagona texnologik tizimi** sifatida — maqsad, mazmun, topshiriqlar darajasi, raqamli vositalar, o'qituvchi va talaba faoliyati, monitoring, baholash hamda refleksiyaning o'zaro bog'liqligi asosida tashkil etish masalasi yanada tizimli metodik asoslashni talab etadi. Shu nuqtai nazardan mazkur tadqiqotning dolzarbligi kompyuter grafikasi dasturlarini texnik o'rganish emas, balki ulardan foydalangan holda talabalarning mustaqil ta'lim faoliyatini pedagogik jihatdan loyihalash zarurati bilan belgilanadi. Bunda "dasturni bilish" yakuniy maqsad emas, balki talabaning mustaqil qaror qabul

qilishi, grafik model yaratishi, kasbiy vazifani hal qilishi, o'z ishini baholashi va natijani takomillashtirishi uchun vosita sifatida qaraladi. Shundan kelib chiqib, tadqiqotning asosiy maqsadi talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etishda kompyuter grafikasi dasturlaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash hamda ushbu jarayonning maqsadli, mazmuniy, texnologik va baholash komponentlarini o'zaro bog'lagan metodik texnologiyani ishlab chiqishdan iborat.

Kompyuter grafikasi dasturlarining asosiy pedagogik imkoniyati nazariy bilimni vizual va amaliy faoliyatga aylantirish bilan belgilanadi. Talaba geometrik shakl, texnik detal, arxitektura elementi yoki matematik funktsiyaning grafik modelini yaratish jarayonida nazariy bilimlardan foydalanadi, xatolarni aniqlaydi va natijani qayta ishlab chiqadi. Bu jarayon mustaqil ta'limning faoliyatga asoslangan xarakterini kuchaytiradi. Masalan, AutoCAD dasturida talaba berilgan detalning ikki o'lchamli chizmasini yaratishdan boshlashi, keyinchalik uning uch o'lchamli modelini ishlab chiqishi va texnik hujjatlarini tayyorlashi mumkin. SolidWorks kabi parametrik modellashtirish vositalarida esa obektning geometrik parametrlarini o'zgartirish orqali turli variantlarni taqqoslash imkoniyati mavjud. Blender dasturida uch o'lchamli modellashtirish bilan birga material, yorug'lik, kamera va animatsiya elementlarini mustaqil boshqarish mumkin. GeoGebra esa matematik obektlarni dinamik tarzda qurish va ularning parametrlarini o'zgartirish orqali matematik bog'lanishlarni vizual kuzatish imkonini beradi. Shunday qilib, kompyuter grafikasi dasturlarining mustaqil ishdagi didaktik imkoniyatlarini quyidagi guruhlariga ajratish mumkin: birinchidan, **vizuallashtirish** — abstrakt tushunchalarni grafik obektlar orqali ifodalash; ikkinchidan, **modellashtirish** — real yoki nazariy obektlarning raqamli modelini yaratish; uchinchidan, **individualizatsiya** — bir xil maqsadga turli murakkablikdagi topshiriqlar orqali erishish; to'rtinchidan, **ijodkorlik** — standart vazifadan tashqari mustaqil grafik yechim ishlab chiqish; beshinchidan, **refleksiya** — yaratilgan grafik mahsulotni tahlil qilish va takomillashtirish.

CAD/CAM/CAE vositalarini loyiha asosida o'qitishga bag'ishlangan tadqiqotda loyiha asosidagi yondashuv virtual muhit bilan birgalikda qo'llanilib, talabalarning kasbiy ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlari o'rganilgan. Shuningdek, CAD/CAE vositalarini loyiha asosida o'qitish bo'yicha boshqa tadqiqotlarda integrallashgan parametrik muhitning amaliy va kasbiy tayyorgarlikdagi o'rni tahlil qilingan.

Grafik fanlarda loyiha yondashuvining qo'llanishi talabaning mustaqil ishini kasbiy faoliyatga yaqinlashtiradi. Chunki real kasbiy muhitda mutaxassisga faqat dastur buyruqlarini bilish emas, balki texnik vazifani tahlil qilish, optimal grafik yechimni tanlash, natijani hujjatlashtirish va buyurtmachi yoki jamoaga taqdim etish talab etiladi.

Kompyuter grafikasi dasturlaridan foydalanishning pedagogik samaradorligi dasturiy vositaning mavjudligi bilan avtomatik ravishda ta'minlanmaydi. Muhim jihat — dasturdan qanday didaktik maqsadda foydalanilayotganidir. Agar talaba faqat o'qituvchi ko'rsatgan algoritmnı takrorlasa, mustaqil ishning rivojlantiruvchi

imkoniyati cheklanishi mumkin. Aksincha, topshiriq bir nechta mumkin bo'lgan yechimlarni nazarda tutsa, talaba mustaqil qaror qabul qilishga majbur bo'ladi.

Shu nuqtayi nazardan kompyuter grafikasi dasturlaridan foydalanish texnologiyasida "tayyor namunani takrorlash"dan "mustaqil grafik yechim yaratish"ga bosqichma-bosqich o'tish tamoyili muhim hisoblanadi. Grafik ta'lim bo'yicha tadqiqotlarda ham mustaqil faoliyatni faollashtirish, ijodiy topshiriqlar va loyiha metodidan foydalanish grafik kompetensiyani rivojlantirish bilan bog'langan.

Bundan tashqari, topshiriqlarning individuallashtirilishi muhim. Bir guruhdagi barcha talabalar uchun bir xil murakkablikdagi vazifani berish o'rniga, bazaviy, o'rta va yuqori darajadagi topshiriqlarni ishlab chiqish mumkin. Bu yondashuv talabalarning boshlang'ich tayyorgarligi va grafik dasturlar bilan ishlash tajribasidagi farqlarni hisobga olishga yordam beradi.

Zamonaviy raqamli ta'lim muhitida mustaqil ishni LMS, bulutli saqlash tizimlari, elektron portfolio va videoyo'riqnomalar bilan integratsiya qilish ham mumkin. Bunday muhitda talaba topshiriqni oladi, metodik materiallarni o'rganadi, grafik faylni yaratadi, natijani tizimga yuklaydi, o'qituvchi fikr-mulohazasini oladi va zarur hollarda ishini qayta takomillashtiradi. Shu tariqa mustaqil ish bir martalik topshiriq emas, balki "topshiriq – bajarish – fikr-mulohaza – tuzatish – qayta topshirish" sikliga aylanadi.

Talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etishda kompyuter grafikasi dasturlaridan foydalanish oliy ta'limda nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog'lash, grafik kompetensiyalarni rivojlantirish, ijodiy fikrlashni qo'llab-quvvatlash va individual ta'lim faoliyatini tashkil etish uchun muhim pedagogik imkoniyatlarni yaratadi. Biroq uning samaradorligi dasturiy vositaning o'zidan ko'ra, uni pedagogik jihatdan to'g'ri loyihalashtirishga bog'liq.

Tadqiqot natijasida taklif etilgan texnologiyada mustaqil ish motivatsion-maqсадli, tayyorgarlik, amaliy-operatsion, nazorat-baholash va refleksiv bosqichlar asosida tashkil etiladi. Mazkur ketma-ketlik talabaning tayyor grafik namunani takrorlashidan mustaqil grafik mahsulot yaratishigacha bo'lgan faoliyatini izchil rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kompyuter grafikasi dasturlari sifatida AutoCAD, SolidWorks, Blender va GeoGebra kabi vositalardan foydalanish mumkin. Ularning tanlanishi fan mazmuni, kasbiy yo'nalish, talabaning tayyorgarlik darajasi, texnik imkoniyatlar va ta'lim maqsadlariga muvofiq amalga oshirilishi lozim. Mustaqil topshiriqlarni reproduktiv, qisman izlanishli va ijodiy-loyihaviy darajalarga ajratish esa talabaning o'zlashtirish darajasini hisobga olgan holda individual ta'lim trayektoriyasini shakllantirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Markayev X.A. *Talabalarni kompyuter modellashtirishga o'rgatishda ta'lim texnologiyalaridan foydalanish metodikasini takomillashtirish*. Modern Science and Research. 2023.

[2] Alimova D.K., Muminova D.S. *Teaching Engineering and Computer Graphics under the Conditions of a Credit Training System*. ResearchJet Journal of Analysis and Inventions. 2021. Vol. 2, No. 02. P. 8–11.

[3] Azimov O.R. *Talabalarning muhandislik va kompyuter grafikasi fanini o'rganishida mustaqil ishini tashkil qilish*. Наука и инновации. 2024. Vol. 2, No. 16. P. 13–16.

[4] Aminov A. *Analysis of Pedagogical Efficiency of Organizing Independent Education in Engineering Computer Graphics Based on the Blended Learning Model*. Педагогик акмеология. 2026. Vol. 4, No. 33.

[5] Ataxanova S.O. *Forms of Independent Work in the Study of Students of Graphical Disciplines*. EduVision: Journal of Innovations in Pedagogy and Educational Advancements. 2025.

[6] Maxsetova M. *Pedagogical Conditions for the Formation of Competence in Computer Graphics of General Secondary School Students*. 2025.

[7] Nazarova Sh.Sh. *Innovative Methods of Teaching Subjects Related to Computer Graphics*. International Journal of Pedagogics. 2023. DOI: 10.37547/ijp/Volume03Issue06-13.

[8] Malikov K. *In the Teaching of Engineering and Computer Graphics in Technical Higher Education Institutions, It Is Necessary to Shape the Creativity of Students in the Profession Through Interest in Circle Training*. European International Journal of Pedagogics. 2025.

SHAXS KAMOLOTI VA SUNIY INTELLEKT: O'ZARO UYG'UNLIK YO'LIDA

Abdug'ani Xolbekov,
sosiologiya fanlari doktori,
O'zMU Sosiologiya kafedrası professori,
e-mail: kholbekovabdugani@gmail.com

Annotasiya. Maqolada shaxs fenomeni SI nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Shu asosda muallif inson faoliyati omillarini ko'rib chiqadi. Uning fikricha, bu jarayon uzluksiz jarayon bo'lib, uning transformasiyasi "7 ta I" formulasi orqali ifodalanadi. Maqolada ushbu modelning asosiy yo'nalishlari ochib beriladi. Shaxs faoliyatining amalga oshishi instinkt, impuls, intensiya, qiziqish, intuisiya, ideal va intellekt kabi omillarni tahlil qilish orqali ko'rib chiqiladi. Muallif bunda intellektni shaxs faoliyatining universal bosqichi sifatida baholaydi va SI va shaxs fajliyatini uyg'uligiga erishish omillari masalalariga to'xtaladi.

Kalit so'zlar: inson fenomeni, shaxs avtonomiyasi, instinkt, impuls, intensiya, interes, intuisiya, ideal, intellekt, suniy intellekt

Malumri, shaxs faoliyati T.Parsons (shaxs bajaradigan rollar, jamiyatdagi ijtimoiy pozisiya), J.Xomans (ijtimoiy ayirboshlashda ijtimoiy muhit va qadriyatlar), J.G.Mid (individlarning o'zaro harakatlar, xususan boshqa subektlar holatini baholash va moslash), Ch.Kuli (shaxsning o'zini anglashi, bunda aqlning muhim o'rni, inson ongida individuallik va ijtimoiylikning sintezlashuvi), R.Merton (individdning jamiyat talablariga nisbatan xatti-harakat va xulq-atvor reaksiyalari